

## **Velty István, a „kutató”** **(Fejezetek a magyar bauxitkutatás és -bányászat korai történetéből)**

TÓTH ÁLMOS

A gánti bauxitbánya megnyitása után valóságos „bauxitláz” tört ki Magyarországon. Hazai nagyvállalatok, nagy és kispénzű vállalkozók, hercegek, grófok egyaránt bauxitot kutattatnak, kutatnak. Ezek egyike *Velty István*, akit kőfaragó-mesterként emleget az utókor. Különös alakja ő a magyar „bauxit-történelemnek”. Törvénybe foglalták a nevét. Igaz, nem cselekedetei okából. A bauxitbányászat és az alumíniumtermelés államosításáról szóló 1948. évi XIII. törvény mint államosítandó objektumot nevesíti „*Velty István olaszfalusi bauxitbányáját*”. Pedig akkor már jónéhány esztendeje csak *de jure* létezett, s korábban sem volt komoly tényező. *Velty István*, a „kutató”, ahogy magát nevezi leveleiben, a földtani kutató ismét aktuálissá váló archetípusát jeleníti meg – aki magáénak tudja, amit talált, fel-, vagy megkutató, és abból hasznot akar. *Velty* tevékenysége, elfeledett, s „elfedett” eredményei alapján tulajdonképpen külön fejezet illetné meg a magyar bauxit-történetben. Ennek megírására teszek most kísérletet, ami a viszonylag bőséges dokumentumokból<sup>1</sup> felépíthető. A források a magyar bauxitbányászat tőkés-csoportjainak, vállalkozóinak sokszor ádáz küzdelmébe is belevilágít.

A kő ismeretét és szeretetét minden bizonnyal apjától, *Velty Ferenc* kőfaragó-mestertől örökölte, akinek nevét eyebek között

---

<sup>1</sup> A hajdani *Alumíniumérc és Bánya Rt. (Aluérc)* és a *Magyar Alumíniumipari Tröszt Adattára* egyaránt őrizte *Velty Istvánnal* való hajdani vitáik számos dokumentumát: az előbbinél *Velty-dosszié*, az utóbbinál *Velty-ügy* feliratú irathalmazként. Másolatai birtokomban.

*Balatonfüreden Pálóczi Horváth Ádám emléktáblája őrzi. István is kőfaragó. Nevét megtaláljuk például az 1913-ban állított bótai kőkeresztben. Istvánnak kőbányái voltak, például Alsóörsön „vöröskő” (permi homokkő) bányája. A Velty nevet Veszprém városában a hajdani Velty-műteremház és a mai is élő „Velty-tag” név őrzi, jelezvén, hogy Veszprém városában neves család volt.*

Szobornak, építőanyagának való kő keresése-kutatása közben már az idősebb Velty is „rákapott” a bauxitra. Jelzi ezt az 1926. április 29-i, a *Salgótarjáni Kőszénbánya igazgatóságának* címzett *Ajánlata*<sup>2</sup>, amelyben jelen írásban szereplő „zártkutmányát” kínálja kutatásra-megvétele.

Nem tudjuk, hogyan tett szert a két Velty földtani ismeretekre – lehet, hogy teljesen autodidakta módon. A *Budapesti Bányakapitányság* 1920. I. 7-én, 64. szám alatt kutatási engedélyt adott ki Velty István nevére Eplény, Olaszfalu, Gyulafirátót és Hajmáskér községek területére. A Halimba-szöci bauxit 1920. évi felfedezésének, a *Tapolczai Bánya Rt.* megalakulásának hírére már vehették az erre érzékeny Veltyek. 1922-ben, majd 1925-ben kutatási jogait megerősítették. Földtani ismereteinek kérdésére később még visszatérünk, annál is inkább, mert dokumentumok nem szólnak arról, hogy földtani szakértőt<sup>3</sup> vett/vettek volna igénybe.

**Az eplényi bauxit felfedezése.** *Velty Ferenc* levele alapján ők, apa és fia. tűnnek az eplényi bauxit-előfordulás felfedezőinek. A bauxit-történetekben Velty István szerepel ekként. „*Velty István eplényi vasércelőfordulása*” c. jelentésében például *Rozlozsnik Pál* (1939) így ír: „*A kökényesi erdőőri laktól K-re lévő kút hányóján tömeges tiszta bauxit költötte* (sic! T.Á.) *fel Velty*” figyelmét, ennek nyomán kezdett kutatásba. De más megközelítés is

---

<sup>2</sup> *Ajánlat Várpalota, Öskü és Hajmáskér községekben fekvő bauxitércre vonatkozólag.* MÁFI Bu 1. számon.

<sup>3</sup> Egy *Gábor Béla-feljegyzésben* (1929. ápr. 29.) szerepel mindössze bizonyos Schröder geológus, aki készletbecslést, illetve jelentést készített Velty számára. Ilyen nevű geológus vagy bányamérnök a magyar szakirodalomban nem szerepel. Talán osztrák vagy német szakember a név tulajdonosa, esetleg álnév, s egy ún. „néger” (vagyis nem saját nevével dolgozó) szakértőt jelölhet.

lehetséges. *Eplénypuszta* századok óta a *Zirci Apátság* birtoka. Korábban felvettem<sup>4</sup>, hogy a hajdani vashámor<sup>5</sup> az eplényi bauxit-előfordulással kapcsolatos vasban gazdag „*muglikat*” dolgozta fel. Ezekről pedig nyilvánvalóan tudott az apátság minden vallási és világi vezetője, s tudhatott a rátóti nagyprépost is. *Laczkó Dezső* piarista paptanár-geológusról megemlékezve a *Földtani Közlöny* hasábjain *Faller Jenő* bányamérnök ezt írja: „*az eplényi, Olaszfa-lu-perepusztai gazdag mangán- és bauxit-telepek föltárása is az ő nevéhez fűződik...*”. Összefügghet ezzel a *Szentiványi Kálmán* gyulafirátóti nagyprépostnak a *Magyar Általános Kőszénbányákhoz* (továbbiakban MÁK) intézett válaszlevelében foglalt információ.<sup>6</sup> „*Javadalmi birtokomon elfekvő alumíniumérc települést már a háború előtt agnoszkáltam. Az agnoszkált és fel is tárt anyagra Velty István kért mögöttem zártkutatmányt és bányajogot.*” A kérdésre választ talán *Laczkó Dezső* kézirati hagyatékának célirányos átböngészése adhat.

**A Velty-féle kutatás.** A kökényesi kút-hányó bauxit mivoltának felismerése után *Velty* egy-egy nagy aknát mélyített, két, dolomit-háttal elválasztott teknő mélypontjára. A kikerült bauxit az akkori használatosági minőségi feltételeknek (Al<sub>2</sub>O<sub>3</sub> 58% és SiO<sub>2</sub> 3%) megfelelt. 1926-ban *Velty* bányatelket adományoztat magának a bányakapitányság által *István*, illetve *Dezső* védnév alatt. *Velty* nyilván megkereste a MÁK-ot is, s annak érdeklődése

---

<sup>4</sup> Tóth Álmos: Bauxiteredésű vasdús kőzetek, hajdani vasbányák és kohók. = *Földtani Kutatás*, 1999. 2. sz.

<sup>5</sup> Schleicher Aladár: A kislödi vashámor története. Nyersvastermelés bauxitos elegyből a XVIII. században. = A Magyar Tudományos Akadémia Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei XXI. 1957. 1-4. sz. és Schleicher Aladár: Adatok a kohászat magyarországi történetéhez VIII. A kislödi vashámor története II. r. Az MTA Műszaki Tudományok Osztályának Közleményei XXX. 1962. 1-4. Idézi a „*Zirci könyveket*”, mely szerint „*1720-ban bizonyos Gruber Ágoston vashámort épít az ősi halastó mellett; az apátság hamarosan megvette tőle és ő lett benne a bérlő.*”

<sup>6</sup> A levelet teljes terjedelemben leközöltem a „*Bauxit egypercesek 24.*” c. összeállításban.

nyomán 1926. dec. 19-én a MÁK és Velty közös kérvényben fordultak a *Bányakapitánysághoz* a MÁK részére való opciós<sup>7</sup> kutatás engedélyeztetése céljából.

**A MÁK opciós kutatása.** A MÁK opciós kutatási engedélyének kezdete: 1926. december 28., lejárat: 1927. március 28. Az opció 4 millió tonna, legfeljebb 6 % SiO<sub>2</sub> és legalább 53% Al<sub>2</sub>O<sub>3</sub> minőségű bauxit megismerésével számolt. A kutatást *Kormos Tivadar* és *Vadász Elemér* vezette. Az eredményt 1927. január 1-i jelentésükben így foglalják össze: „*Eplény község határában s a szomszédos csatlakozó területeken Velty István által bejelentett 11 zártkutatmányi körön s az ugyanitt adományozott két bányatelken, a tulajdonossal kötött opciós szerződés alapján*” kutatás kezdődött. A márc. 10-i *Összefoglaló jelentés* szerint: „*a Velty-féle zártkutatmányok egész területét tisztázottnak vehetjük. A lefoglalt területrészek ugyanis földtani vizsgálataink szerint részben már eleve is, részben pedig a megejtett fúrások alapján kétségtelenül meddőnek nyilváníthatók.*”

*Velty* nem fogadja el a kutatási eredményeket. A MÁK ugyanakkor felajánlja a timföldgyártásra nem alkalmas minőségű bauxit megvételét<sup>8</sup> alacsonyabb áron. Ez feltehetően gyanút kelt *Veltyben*, s úgy gondolja, hogy a *MÁK-Aluérc* a minőséget, s ezáltal a mennyiséget, s egyúttal a neki fizetendő összeget is lefelé nyomja. Igyekszik bebizonyítani, hogy az *Aluérc* kézfúrásai által biztosított bauxitanyag nem a valódi minőséget reprezentálja, hanem annál lényegesen rosszabbat mutat. Ezért is irritálja őt *Kormos Tivadar* cikke<sup>9</sup>, amelyben közli az eplényi kutatásaik során megállapí-

---

<sup>7</sup> *Opció* = az adásvételi szerződések egyik fajtája, amely vételi jogot biztosít.

<sup>8</sup> A *MÁK-Aluérc* feltételezhető céljára jól rávilágít *Graul Róbert* műszaki igazgató *Perepusztával* foglalkozó írásának (1936. okt. 10.) egyik mondata: „*A meglévő kutatási adatok[kal] csak akkor érdemes tovább foglalkozni, ha szabadulni akarunk a piacot állandóan irritáló látszólagos konkurenciától.*” E gondolat egyébként az *Aluérc* cselekedeteiben másutt is tetten érhető.

<sup>9</sup> *Kormos T.*: Bauxit, laterit, vörös agyag. = *Bányászati és Kohászati Lapok*, 1927.

tott minőségi adatokat. *Velty* a publikálás szándékával összeállítást készít a *Bányászati és Kohászati Lapok* (BKL) főszerkesztőjének, *Litschauer Lajosnak*. Megírja – többek között – hogy a *Kormos* által nyilvánosságra hozott analízisek hivatalosan adományozott bányatelkei „értékesítési lehetőségének ártani alkalmasak”. A főszerkesztő *Velty* írását nem minősíti tudományos vitacikknek, s közlését megtagadja. *Velty* meglepő érvekkel hozakodik elő, s mintha háttér-tanácsadó is felsejlene. *Vadász Elemérnek* a BKL-ben alig egy évvel korábban megjelent cikkére<sup>10</sup> is hivatkozik. A vártnál rosszabb minőséget mutató adatok mellett *Velty* nehezményezi, hogy elmaradt „a Földtani Intézet szakértője<sup>11</sup> által Eplényben szintén kijelölt és elsőrendű fontossággal bíró, eocén mészkővel fedett területnek alapos átfúrása, megvizsgálása. [...] Befejezésül még annyit szabadjon megjegyezni, hogy a cikkíró úr(ek) (ill. azon üzleti tőke), annak dacára is, hogy fúrásaikkal a cikkíró féle analíziseket produkálták, mégis az opció leteltével még ismételt peres fenyegetések árán is (attól vissza nem riadva), megszerezni akarta Eplényt és tovább leszerződni tárgyalni akartak (iratok rendelkezésre állanak), azonban fentiek után részemről voltam kénytelen fölmondani.” *Vadász* egy 1930. évi jelentésében<sup>12</sup> tulajdonképpen igazolja *Velty* aggályát, miszerint – ha nem is előre megfontolt szándékból, de – a kézfúrások mintái gyengébb minőségű bauxitot eredményeztek a valóságosnál. *Kormos* - 12 év múltán (1939. okt. 27-i) „rekapitulációs”, azaz visszatekintő jelentésében kissé másként ír az 1926-27. évi eplényi kutatások eredményeiről. „A *Velty*-féle feltárások teljesen igazolták a mi fúrásaink alapján leszűrt következtetést, hogy t. i. a bauxit itt mindössze két töbörben /cávában/ maradt fenn érintetlenül. Lehetséges, hogy a termelés során a kitermelt bauxit minősége a fenti-

---

<sup>10</sup> *Vadász E.*: Mélyfúrásokból kikerült minták szennyeződésének különös esete. = BKL, 1926.

<sup>11</sup> Nem tudjuk, kire céloz, és az sem világos, hogy a *Földtani Intézet* szakértője milyen alapon jelölhetett volna ki fúrásokat. Levelében erre vonatkozóan „kezeim között lévő” más szakvéleményekre hivatkozik

<sup>12</sup> *Vadász E.*: A magyarországi bauxitkutatások addigi eredményei és a jövő kilátásai. 1930.

nél valamivel jobbnak bizonyult, mennyiségileg azonban aligha lehetett lényeges különbség a Velty által kitermelt s az általunk számított kevésbé rosszminőségű bauxitkészlet között.” – fejezi be jelentését Kormos.

A **Velty-bánya.** Nem tudjuk pontosan, mikor kezdte a termelést. Az eddigi földtani-bányászati irodalom e vonatkozásban alapvető hibákat tartalmaz, így a *Magyar Alumínium 50 éve* c. kötet (1984) is. A hivatkozott elemzési jegyzékek tanúsága szerint a bánya 1929 májusában már működött. A szintén említett 1929. ápr. 29-i bizalmas feljegyzés is úgy értelmezhető, hogy akkor már termelt a bánya. Kosztká<sup>13</sup> 1929. szept. 13-i jelentése alapján „*primitív, csak kézzel végzett kiemelés miatt, amely 1,5 m-es lépcsőkön álló emberek útján továbbította ki a termelt anyagot, és így ötszörös munkaerőt és költséget igényelt. Ma ezen gödörben 1-gyel jelölt helyen termelnek sötét vörös bauxitot, míg a 2.-vel jelölt helyen egy kb. 50-80 cm-es világos, állítólag jobb minőségű bauxitot termelnek, amely a sötét színűnek a fedőrétege. ... Ami a bauxit minőségét illeti, az 1927. év kutatásunk alkalmával a legmagasabb  $Al_2O_3$  tartalmat az 1. sz. fúrás 3. méterében 52,1%-al mutattuk ki és tényleg ezen helyről és környékéről szállított bauxit  $Al_2O_3$ -tartalom megközelíti<sup>14</sup> ezen értéket.*” Megmaradt egy „*Analízis jegyzék*”-köteg, amely alapján az 1929. V. 15. és X. hó 14. közötti időszakból. A „*Bodajkon megmintázott Eplényi rakományok*” adatai jó minőséget<sup>15</sup> mutatnak: max.  $Al_2O_3$  58,1%, min.  $SiO_2$  tartalom 2,0%. A kitermelt mennyiségről is ellentmondóak az információk. (Vadásznak egy jelentése szerint, melyre Bárdossy, 1968 hivatkozik) Velty „*6.200 t bauxitot termelt ki és szállított el a Königshofer Zementfabrik német cégnek*”. Vadásznak egy másik (1929. X. 11-i) kéziratosa szerint ugyanakkor Velty 30.000 t bauxit szállítására vállalt kötelezettséget minimálisan 51%  $Al_2O_3$

---

<sup>13</sup> Kosztká: valószínűleg Alajos, az Ajkai Szénbányák bányamérnöke, egy 1935. június 25-i Kormos-feljegyzésben fordul elő e név.

<sup>14</sup> Vagy finom csúsztatás, vagy nem ismeri a pontos viszonyokat. A kitermelt bauxit ugyanis jobb minőségűnek bizonyult a fúrásmintákból elemzett adatoknál.

<sup>15</sup> Az elemzési adatokból kiszámítható az eplényi bauxit átlagminősége.

és maximálisan 8% SiO<sub>2</sub>” minőségi alapon.” *Vadász* ugyanitt *Ge-deon T.-ra* hivatkozva mintegy 20.000 t-t említ kitermelt bauxitként.

**Bizalmas információk – Velty nemzeti érdek.** *Gábor Béla*<sup>16</sup> 1929. április 29-i „*Feljegyzés Velty ügyben hozzánk befutott bizalmas információról*” tájékoztat. „*Velty István 261/1928 sz. alatt a közgazdasági miniszterhez beadványt intézett, amelyben kérte, hogy Olaszfalu-Eplény megállóhely állomást Olaszfalura helyez-zék át, és hogy ezen utóbbi állomásról 750 m hosszú szárnyvonalat létesítsenek a Velty-féle bányába. Mellékelte ezen beadványhoz Schröder geológus jelentését, mely szerint a Velty-féle bánya 3-10 m-ig fel van tárva és az ércvagyon 700.000 tonna mangánra és 3.800.000 tonna 47-58 % Al<sub>2</sub>O<sub>3</sub> tartalmú bauxitra becsüli. (A bauxit egyéb alkotórészeit az informátor számszerűleg nem tudta közölni.) Becsatolta azonkívül másolatban a külföldi cégek nevének említése nélkül egy német és egy svájci céggel kötött szerződését, amelyben utóbb említett cégek évi 4000-5000 vagonig terjedő bauxit-mennyiség átvételére kötelezik magukat [...] A bányában állítólag részes volna Körmeny Ékes Lajos főispán is és összekötései révén nagyban elősegíti az ügy elintézését.*” Egy másik, 1929. május 3. dátumú „SZIGORÚAN BIZALMAS” jelzetű *Feljegyzésben* olvashatjuk (aláírója szintén *Gábor*): *Tormay* államtitkár nézete szerint a Velty-féle bánya „üzembe helyezése és ennek elősegítése céljából Velty kérelmének teljesítése nemzeti érdek...” Az *Aluérc* – a jelek szerint – még két évvel kutatásának befejezése, illetve az opció lejárta után is élénken érdeklődik az eplényi fejlemények iránt.

**Velty, a zártkutatómánya-halmazó.** A *Velty István* által birtokolt eplényi bányaterület megszerzése több éven át célként szerepelt a *MÁK-Aluérc* igazgatósága előtt. A „harc” legális eszközei közé tartozott, hogy felmérték *Velty* zártkutatómányaikat. 1935 októberében ennek eredményeiről ad tájékoztatást *Kormos Tivadar*. „*Van szerencsém jelenteni, hogy bpesti bányakapitányságon végrehajtott pontos egyeztetés szerint Velty Istvánnak ezidőszereint ne-*

---

<sup>16</sup> *Gábor Béla* az *Aluérc* pontosan nem ismert szakterületi igazgatója.

vezett bányakapitányság területén 214 (kettőszáztizennégy) zárt-kutatmánya van érvényben. Ezekből 56 feltételezhetően bauxit célzatú. A nagyobbik hányadon (158 db) vélelmezhetően más után<sup>17</sup> kutatott. Egyízben arról értesültem (Gedeontól, aki Velty részére analizált – T. Á.), hogy Velty ezekben a régi homokos üledékekben arany után kutat és Gedeon szerint van is azokban arany. Velty e zártkutatmányokat ma is az arany reményében tartja fenn.” Az első csoportba tartozó területeken többnyire „letarolt triász dolomit felszín van, helyenként bauxit-nyomokkal”.

**Velty és a kislódi bauxittelep.** Velty István mintegy 12 éven át, 1949-től feltételezhetően haláláig harcolt a Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.-vel (MASZOBAL), majd az illetékes magyar minisztériummal igazáért, felfedezői jogainak elismertetéséért. E küzdelem néhány dokumentuma szerencsésen átvészelte az évtizedeket. Ebből szemelgetünk most. A „hivatalos” bauxittörténet kurtán-furcsán bánik a kislódi bauxittelep megismerésének törtérijával. A Magyar Alumínium 50 éve c. monográfia (1984) az Eplényi Bauxitbánya c. fejezetben (!) ezt írja: „...Velty István veszprémi kőfaragó mester ... Kislód-Városlőd környékén kezdett bauxitkutatást, és zártkutatmányokat fektetett le. ... A Városlőd-Kislőd közelében lévő bauxit-előfordulást a Balatonalmádi Bauxitkutató Vállalat részletesen megkutatta, és jelentős mennyiségű jó minőségű ércet talált. A terület a bauxitbányászat részére tartalékul szolgált.” 1960-ban a Bauxitkutató Vállalat összefoglaló jelentést készített a kislódi bauxittelepről. A jelentésről Noszky Jenő (a kor s az események tanúja) készített bírálatot<sup>18</sup>, amelyben a felfedezés körülményeiről ezt írja: „Velty István szerepét az Öreghegyi bauxit előfordulásának megtalálásában a jelentés nem egészen a valóságnak megfelelően állítja be. Az igazság az, hogy Velty 1952. év végi és 1953. év eleji bejelentései tették az előfordulást az Expedíció Vezetősége előtt ismertté s a felderítő kutatást annak alapján tervezték be 1953-ban. ...”! A Noszky által jelzettek

---

<sup>17</sup> Kormos kifejezése.

<sup>18</sup> Noszky Jenő: A Kislód Öreghegy-i bauxitelőforduláson végzett kutatómunkákról és készletszámításról készített földtani összefoglaló jelentés bírálata. 1960.

az alábbiak, s főleg Velty igazát messzemenően megerősítik. A történetet levelekből<sup>19</sup> s más dokumentumokból vett idézetekkel mutatom be.

Az 1960. október havi „Tényállásban” írja, hogy „E területen kutató munkámmal állapítottam meg legelőször számban álló bauxitérc előfordulást. Mint okiratokkal bizonyítani tudom, ezen PIZOLITOS bauxit előfordulást már 1949. jun. elején bejelentetem a minisztérium Alumíniumipari Igazgatóságának...” (más alkalommal június 2.-át említi a bejelentés dátumaként. Az Alumíniumipari Igazgatóság válaszlevelében ezt olvashatjuk: „Múlt hó 2-án kelt levelére válaszolva, mely... [itt hiányzik 1-2 mondat] ...[tu]domásul vesszük és a közeljövőben induló Bauxittermelő Vállalat részére fogjuk átutalni. Nevezett vállalat fogja végezni a magyarországi bauxit kutatásokat. Ennek a vállalatnak lesz feladata<sup>20</sup> tehát az Ön bejelentését érdemileg kivizsgálni. Bauxit Alumíniumipari Igazgatóság.” 1951. márc. 15-én, ill. okt. 4-én Velty újabb javaslatot tesz a MASZOBAL felé. Egy dátum nélküli (másik, dátum nélküli „Indoklás” szerint 1952. májusi), közel 3 oldalas [szerződés]Tervezet is ránk maradt Velty összeállításában. Egy 1960. évi, Velty által írott Tényállás szerint „1952. május 12-én beküldtem részletes bejelentésem három fórumnak és a Maszobalnak, részletesen megneveztem és pontosan körülhatároltam ezen bauxitelőfordulást. A MASZOBAL Veltynek küldött 1952. július 5-i válaszlevele szerint „Jun. 10-én kelt levelére közöljük, hogy a Bánya és Energiaügyi Minisztérium Földtani Főosztályával megbeszélést folytattunk. A Földtani Főosztály véleménye e javaslattal kapcsolatban a következő: iparilag hasznosítható ásványos nyersanyag új előfordulásának bejelentését kétségtelenül **jutalmazni kell** [a kiemelés az eredetiben, T. Á.]. A bejelentést valamely hivatalos szervnél (Bánya és Energiaügyi Minisztérium Földtani Főosztálya, vagy Tervhivatal) kell eszközölni. A MA-

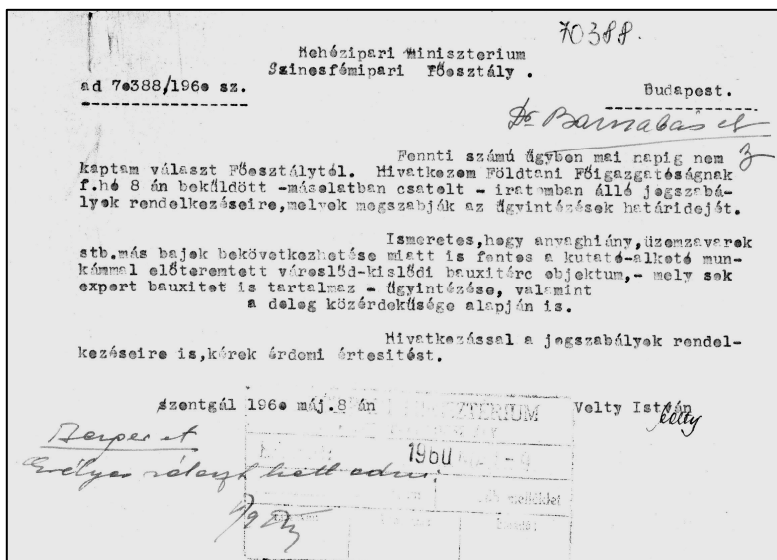
---

<sup>19</sup> „A Maszobalal történt iratváltásunk száma jóval százon felül van” – írja Velty. A dokumentumoknak csak egy töredéke maradt ránk, de ezek is jól jellemzik a történetet.

<sup>20</sup> Ebben az időben valóban folynak az előkészületek a MASZOBAL Bauxitkutató Expedíció felállítására.

SZOBAL 1953. április 20-i, *Barnabás K.*-t ügyintőzőként jelző levele utal *Barnabás* és *Velty* korábbi személyes megbeszélésére, amely szerint *Velty* „hajlandó, megítélése szerint új, ipari értékű bauxitelőfordulásokra vonatkozó bejelentést tenni a Maszobal Kutató Expedíciónak” „premizálás” esetén, azaz, ha a Földtani Főigazgatóság regisztrálja jogait „mint első felfedezőnek”. Ez évben a MASZOBAL néhány fúrást mélyített a területen, nyilván bíztak abban, hogy *Velty* pontos adatai nélkül is megtalálják a bauxitot. Feltehetően újabb tárgyalások eredményeként 1953. június 3-án *Velty* megmutatja a csallános-völgyi kibúvást. Erről jegyzőkönyv is készül. Aláírók: *Bejgulenko exped. vez., Göbel E. csop. vez. geol., Jaskó S. h. főgeológus, Velty I. kutató, Turkó tolmács.* A jegyzőkönyv szerint „*Szentes Ferenc* 1950. évben készített 1:25.000-es léptékű geológiai térképén ez az előfordulás nem szerepel, tehát ilyképpen ÚJNAK tekintendő. ... Az előforduláson a bauxitérc sárga, rozsdás piros, nagy és apró PIZOLITOS szerkezetű. Külső megjelenés alapján minőségi bauxitnak mondható.” 1953. június 12. az Országos Földtani Főigazgatóság 1442/1953 sz., *Veltynek Szentgálra* címzett levele így ír: „A Maszobal által beküldött jegyzőkönyv alapján megállapítom, hogy a Csallános-völgy délnyugati lejtőjén a Bizottságnak bemutatott **bauxit-előfordulás addig ismeretlen volt.**” (Az eredeti levélen a kiemelés piros ceruzával.)

Az 1953 és 1959 közötti időből származó irat az általam feldolgozott halmazban nem található, de utalás levélváltásra igen. 1959. december 30-án kelt levelében *Velty* a novemberi pártkongresszusra hivatkozik, mely szerint „az új alkotás megvalósításáért, létrehozásáért a dolgozó embereknek kijár a kellő anyagi és erkölcsi elismerés-megbecsülés.” A NIM Színesfémipari Főosztálya április 6-i levelében (hiv. *Velty* 1960. ápr. 18.) felajánlhattak *Veltynek* – az ő szavával – valami „szégyenletes” kis összeget. Ez év szeptember 6-án ismételt levelet ír a Nehézipari Minisztérium Érc- és Ásványbányászati Főosztályának. Illetékesség hiányában a levelet átteszik a Színesfémipari Főosztályhoz, *Morvai Gusztáv* aláírásával. Az újabb levél a minisztérium által írott – minden bizonnyal *Veltyhez* intézett – 61856/1958. számú, február 16. dátu-



*Velty István 1960. május 8-án kelt levele a NIM Szinesfémipari  
Főosztályához.*

mú levélre hivatkozik. A benne felhozott előzmények az általam eddig ismertett dokumentumokban is megfogalmazást nyertek. Ami nóvum a levélben, az nem szakmai, hanem politikai természetű. Az 1959. évi polgári törvénykönyvre hivatkozik, valamint a legfőbb ügyész „A törvényesség őrhelyén” c. művére, mely szerint „törvénysértés áll fenn akkor is, ha az intézkedésre **KÖTELES hatóság vagy szerv nem intézkedik.**” Fotón is bemutatom Velty egy másik, választ sürgető levelét (1960. május 8.), amely *Barnaabas K.-ra* van szignálva, s az alján kézírással ez olvasható: „*Berger et. Erélyes választ kell adni*”. Az 1960. okt. hó jelzetű, *Tényál-lás* című, közel háromoldalas anyagában (amely nyilván f. hó 12-i levelének melléklete) több figyelemre méltó megállapítása van, amelyek jelzik *Velty* szakmai felkészültségét, olvasottságát. „*Ismeretes a bauxit-kutatók előtt, jól tudta ezt a Maszobal is mint bauxitkutató, hogy az eocén formációk alatt – legtöbbször – hiányzik a bauxit, vagy szén van alatta, stb.*” Majd egy eddig álta-

lam fel nem talált levéllel, állásfoglalással vitatkozik: „Ezért humbug a Maszobal azon állítása, vagy másoké, hogy a városlődkislődi területnek 1950-ben Szentés által történt geológiai térképezésekor, vagy mások, kimutatták volna a »bauxit« fedőrétegek jelentős kiterjedésű előfordulásait, mert ténylegesen nem bauxit fedőréteget, hanem csupán eocén mészkövet mutattak ki, vi-szont ezen a területen az eocén mészkő több [mint?] félévszázada minden szakember előtt ismert volt.” Hivatkozik Vadász Bauxitföldtanára: „Ez az 1953-ig ismert összes honi bauxitos területeket részletesen leírja. Meg sem említi és ismeretlen előtte is a munkámmal felkutatott szálban álló bauxit-objektumot.” [Eredeti fogalmazás. T.Á.] Velty 1961. márc. 25-i levelével<sup>21</sup> értesíti NIM Színesfémipari Főosztályát, miszerint „A Budapesti Fővárosi Bíróság 25. P. 31.000 számú végzése<sup>22</sup> folytán csatolom a 7 sorszám alatt benyújtott előkészítő irataim másolatát.” Nyilván ezzel függ össze, hogy a Bauxitkutató Vállalat Velty-dossziéját Barnabás K. – ránk maradt cédulája szerint –1961. márciusában átadta a NIM Jogiügyi Osztályának „tanulmányozás végett”.

**Velty geológus kapcsolatai.** Kapcsolatteremtő képességéről már némi képet alkothattunk. De Velty Istvánnak a szakmai kapcsolatai is kiválóak voltak. Jelzi ezt például, hogy a lovasi, alsóörsi és balatonalmádi „vasérc” zártkutatmányai megvizsgálataása ügyében a m. kir. Iparügyi Miniszter rendelkezett. A Földtani Intézet igazgatója (Lóczy Lajos) a miniszter 54.596/1936. X. sz. rendeletére személyesen vizsgálta meg ezeket Szentés Ferenc egyetemi tanársegéd kíséretében. Lóczy jelentésében hivatkozik 1934. október 2-i geológiai kirándulására, amelyre Velty kíséretében került sor. Hasonló módon vizsgálta meg Velty 1936-37-ben a Balatonalmádi, valamint Felső- és Alsóörs között szerinte több helyen szálban álló „hematit, limonit és mangánvasérc”-kibúvásokat. 1949-ben Schmidt Eligius Róbert és Jámbor Miklós tanulmányozták a vörösberényi „vasérc”-re és a szentkirályszabadjai

---

<sup>21</sup> Utolsó, általunk ismert aláírása már remegő kézre utal. Ekkortájt hetvenegynéhány éves lehetett.

<sup>22</sup> A Fővárosi Levéltárban a kérdéses periratok keresése – kérésre – folyamatban van.

„*mangán-érc*”-re, 1950-ben pedig *Szentes* az alsóörsi fillitekre és a vörösberényi vasércekre vonatkozó bejelentését.

Külön érdekessége a történetnek a mai nevén *Állami Földtani-, Geofizikai és Bányászati Adattárában* fellelhető, Fe: 53 számon nyilvántartott *Velty-levél* (1950. április 16.), amelyet *Vitális Sándor* intézeti igazgatónak írt. A levél válasz *Vitális* soraira. A kettejük közötti kapcsolat minőségét jelzi a tegezőviszony. Szakmai-emberi kapcsolatainak széleskörűségét az alábbi idézet is jellemzi: „*Amikor Lóczy Lulu és gróf Teleki itt jártak és bemutattam nekik ezen ércesedéseket, szálban állónak deklarálták.*” Levelében hosszan foglalkozik az alsóörsi „*grafitos-szenes-szénpalás rétegekkel*”, számos szakmai, felhasználás-technikai megjegyzést is téve. S hivatkozik *Vitális Istvánnak* „*a magyarországi szénélőfordulások[ról] és kutatásokról írt nagyértékű, kiváló művére*”. *Velty* e levelével minden kétséget kizáróan igazolja kívülálló volta ellenére is figyelemre méltó szakmai-emberi kapcsolatait, szakirodalmi ismereteit, amelyek cselekedeteiben és leveleiben is fel-feltűnnek.

Végezetül: írásom címében a *kutató* szót idézőjelbe tettem, mert ő magát így titulálta. Eredményei alapján az utókor nem csak elfogadhatja *Velty* önmegnevezését, de főleg a kislódi bauxit felfedezőjeként a szakma is befogadhatja a sikeres bauxitkutatók köze.





*Bauxitkutató a Bakonyban kézi meghajtású Craelius fúrógéppel  
(1920-as évek).*